

УДК 657

О.О. Лондаренко, здобувач кафедри обліку
в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ У НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

АННОТАЦИЯ. В статье исследованы теоретические основы управленческого учета, основные элементы его организации в научно-исследовательских учреждениях, обобщены его задачи, принципы и функции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: управленческий учет, методы введения управленческого учета, функции управленческого учета;

ABSTRACT. The paper studied the theoretical foundations of management accounting and identified key elements of its management in research institutions, stated objectives, principles and functions of management accounting.

KEY WORDS: management accounting, methods of entering the management accounting, management accounting functions;

АННОТАЦІЯ. У статті представлено результати дослідження теоретичних основ управлінського обліку та визначено його основні елементи у науково-дослідних установах, окреслено завдання, принципи і функції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: управлінський облік, методи введення управлінського обліку, функції управлінського обліку;

Науково-дослідні установи як юридичні особи державної форми власності, що утримуються за рахунок бюджету, у своїй діяльності керується чинним законодавством. Фінансову основу їх діяльності формують надходження з бюджету, у розрізі двох складових:

— загального фонду, що включає фінансове забезпечення науково-дослідних робіт, цільових наукових і науково-технічних програм, проектів, тем та ініціативних розробок;

— спеціального фонду, сформованого за рахунок коштів, отриманих за виконання госпдоговірних робіт, за проведення економічної, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності за профілем установи.

Для запровадження управлінського обліку у практику науково-дослідних установах важливо адаптувати його загальні теоретичні і методичні положення до потреб управління бю-

джетними коштами. Слід зазначити, що у світовій обліковій практиці найважливіші інструменти управлінського обліку сформовані ще наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. На це вплинуло зростання кількості великих підприємств, що призвело до необхідності опрацювання оновлених методик обліку та управління. Врешті на підприємствах обліку стали запроваджуватись виробничі бухгалтерії. Уже наприкінці 40-х і початку 50-х років ХХ ст. багато країн з ринковою економікою розпочали реформування власних систем бухгалтерського обліку. Певна річ в умовах концентрації капіталу, зовнішньої та внутрішньої конкуренції, інфляції, значного зростання обсягів виробничих витрат, створення та функціонування транснаціональних корпорацій традиційні методи обліку не відповідали новим вимогам управління. Поступово термін «виробничий облік» трансформувався в «управлінський облік». Проте це не було простою зміною термінології. Йдеться про грандіозну організаційну та методологічну перебудову системи бухгалтерського обліку. Облік як засіб обробки та групування економічної інформації, що міститься у первинних документах, набув ознак «учасника» та «виконавця» управлінської політики підприємства. Функція реєстрації й узагальнення інформації для групи осіб, які приймають управлінські рішення, набула нового звучання: формування та накопичено великого обсягу інформації різного призначення необхідної для планування, прогнозування, прийняття рішення, контролю. Бухгалтерський облік посилює свої ознаки оперативності й аналітичності. Значну увагу працівники бухгалтерії стали приділяти обліку витрат на виробництво, обліку фактичного обсягу виробництва, розрахунку заробітної плати, оцінці виконання науково-дослідних робіт не тільки всієї установи, а також її наукових підрозділів.

Визначення предмету управлінського обліку стало темою численних дискусій серед фахівців переважно на початковому етапі його становлення в Україні. У працях зарубіжних авторів предметна область дослідження управлінського обліку замикається на виробничій діяльності підприємства. З огляду на це зміст перших вітчизняних підручників з управлінського обліку відображав такий самий підхід.

Довгий час дослідження управлінського обліку базувалися на зарубіжному, переважно американському досвіді. Російською мовою було видано роботи таких зарубіжних авторів, як: К. Дру-

рі, Е. Маєра, Б. Нідлза, Т. Скоуна, Ч. Т. Хорнгрена, Дж. Фостера, П. Фрідмана. На основі узагальнення зарубіжного досвіду, опубліковано перші монографії, підручники та посібники вітчизняних та російських учених-економістів із питань управлінського обліку, зокрема М. А. Вахрушиної, С. Ф. Голова, Т. П. Карпової, Л. В. Нападовської, О. Є. Ніколаєвої, С. О. Николаєвої, В. Ф. Палія, М. С. Пушкаря, В. В. Сопка, М. Г. Чумаченка, А. Д. Шеремета, а також статті у періодичних виданнях.

Теоретичні аспекти та термінологічний апарат управлінського обліку досліджували провідні вчені та науковці (рис. 1).

Управлінський облік як прикладна економічна наука має власну методологію, яку складають мета, принципи, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження.

Реалізацію поставлених завдань відповідно до вимог керівництва забезпечують функції управлінського обліку, пов'язані з різними рівнями інформації, необхідної для планування, оцінки, аналізу, контролю та інших процесів управління в бюджетних установах:

- прогнозна;
- інформаційна;
- контрольна.

Прогнозна функція управлінського обліку пов'язана із розробкою планів і спрямована на позитивні результати діяльності установи.

У результаті реалізації інформаційної функції керівники відділів науково-дослідних установ отримують потрібну інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень.

Сутність контрольної функції полягає у забезпеченні досягнення запланованих виробничих завдань і показників установи, структурних підрозділів.

До загальних фундаментальних принципів управлінського обліку віднесено: цілісність, об'єктну орієнтованість, адаптивність, результативність, повноту й аналітичність інформації. Серед специфічних виокремлені такі: безперервної діяльності, оцінювання результатів діяльності центрів відповідальності, бюджетного управління, стратегічної орієнтованості, багатоваріантності, методологічної незалежності.

Управлінський облік – це процес виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю всередині організації та для забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів

Атамас П.Й.
(6. ст. 5)

Внутрішньогосподарський облік (так званий управлінський, виробничий контролінг) не є самостійним бухгалтерським обліком. Це продовження, а точніше, подальше поглиблення, деталізація даних бухгалтерського фінансового обліку в частині витрат та доходів діяльності, коли розкривається вся ефективність придбання ресурсів, їх переробки, технологічних та організаційних рішень, мотивації тощо.

Чумаченко М.Г.
(8. ст. 3)

Економічна система, пов'язана з підготовкою та забезпеченням системи управління інформацією при здійсненні інвестиційної, операційної і фінансової діяльності, яка дозволяє розробляти та в комплексі приймати найбільш ефективні оперативні, тактичні і стратегічні рішення на різних рівнях управління підприємством, називається управлінським обліком.

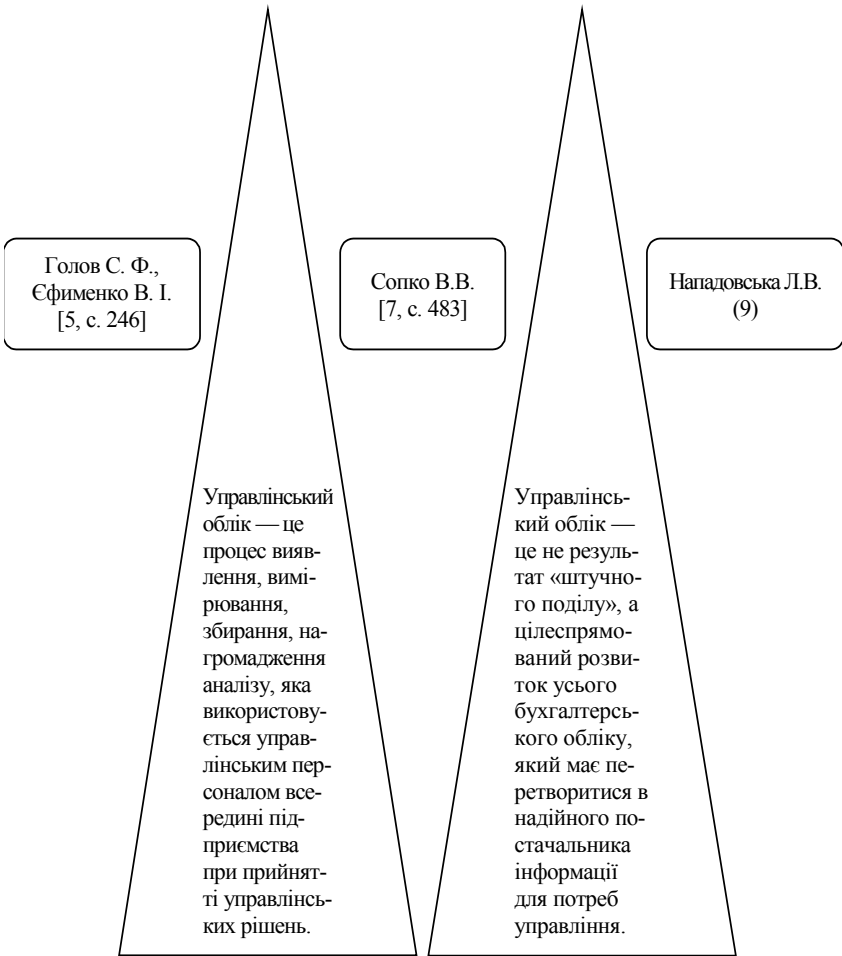

Рис. 1. Термінологічний апарат управлінського обліку

Об'єктами управлінського обліку в бюджетних установах є:

- активи та пасиви;
- витрати, доходи;
- центри відповідальності;
- місця виникнення витрат;
- науково-дослідні розробки.

Для діяльності бюджетних установ України на сучасному етапі характерні постійні зміни як методики бухгалтерського обліку, так і організації та вимог до управління їх діяльністю, що в свою чергу вимагає вдосконалення системи обліково-аналітичної інформації, яка використовується різними користувачами. Посилення інформаційно-аналітичної функції обліку і потреба удосконалення управлінських рішень у бюджетних установах можлива в процесі запровадження управлінського обліку, що призводить до низки проблем. Одна з них — не розуміння дії елементів методу управлінського обліку та особливостей застосування окремих з них. Загалом метод це сукупність конкретних прийомів і способів пізнання, перетворення або оцінки дійсності [1, с. 22].

Елементи методу складають систему способів і прийомів вирішення завдань управлінського обліку з отримання, обробки та передачі користувачам інформації, для використання в управлінській діяльності.

Питання елементів методу управлінського обліку в економічній літературі розглянуто з різних аспектів. Так, при викладі теоретичних основ управлінського обліку окремі автори уникають питання щодо визначення його методу, інші, вказують, що управлінський облік є частиною єдиного бухгалтерського обліку, а значить використовують метод бухгалтерського обліку.

Т.П. Карпова вважає, що сукупність різних прийомів і способів, за допомогою яких відображаються об'єкти управлінського обліку в інформаційній системі підприємства, називається методом управлінського обліку який включає такі елементи: документацію; інвентаризацію, оцінку, групування і узагальнення, контрольні рахунки; нормування, планування та лімітування; контроль; аналіз [2, с. 31]. Інші автори акцептують методологічні прийоми управлінського обліку до яких відносять [3, с. 14—15]:

1) прийоми бухгалтерського обліку:

— документообіг — здійснення господарських операцій на основі первинних документів:

- розрахунково-платіжних відомостей;
- прибуткових і видаткових касових ордерів;
- податкових накладних;
- платіжних доручень та ін.;

- інвентаризація — зіставлення даних бухгалтерського обліку з фактичною наявністю;
- подвійний запис — відображення операцій одночасно на двох рахунках;
- бухгалтерський баланс — формування господарських операцій за рахунками, джерелами та напрямками бухгалтерського обліку в бюджетних установах;
- звітність бюджетних установ характеризує фінансову діяльність;
- калькулювання витрат — групування та визначення собівартості продукції.

2) прийом аналізу:

- аналіз відхилень від стандартних затрат виробництва;
- аналіз коливань затрат під впливом різних чинників;
- прийом контролю;
- програма контролю затрат;
- кварталний, річний та поточний контроль.

3) прийом бюджетування:

- бюджет накладних затрат;
- бюджет центрів відповідальності;
- гнучкі виробничі процеси;
- змінні, напівзмінні та постійні затрати.

Система управлінського обліку дійсно включає такі елементи: документацію; інвентаризацію, оцінки, групування і узагальнення, контрольних рахунків; нормування, планування та лімітування; контроль; аналіз, які забезпечують інформаційні потреби користувачів.

Ведення управлінського обліку підсилює значущість управлінських рішень у бюджетних установах і відіграє значну роль у процесі управління. В підсистемі управлінського обліку науководослідних установ формується важлива інформація щодо обґрунтування стратегії та планування організації, контролювання поточної діяльності відділів та ефективності. На основі інформації управлінського обліку можливо визначати перспективи подальшого розвитку бюджетної установи, оцінювати проблеми та успішність її діяльності.

Сформульовані базові теоретичні основи управлінського обліку бюджетних установ дозволять здійснювати подальші дослідження, з метою удосконалення його введення у науководослідних установах.

Література

1. *Бутинець Ф.Ф. та ін.* Бухгалтерський управлінський облік: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, З.Ф. Канурна, Н.М. Малюга, Л.В. Чижевські; За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. / 3-тє вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП. «Рута», 2005. — 408 с.
2. *Карпова Т.П.* Управленческий учет: Учет для вузов. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. — 350 с.
3. Управлінський облік: Навч. посіб. / Л.В. Нападівська, О.А. Бакурова, В.М. Горностаєва, О.І. Мазіна, О.А. Мошковська, О.П. Кузьменко, А.М. Рєхачева, О.М. Кияшко, Н.І. Бузак, О.В. Фоміна; За заг. ред. Л.В. Нападівської. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 346 с.
4. *Лишиленко О.В.* Бухгалтерський управлінський облік: Навчальний посібник. — К.: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2006. — 254 с.
5. *Голов С.Ф., Єфіменко В.І.* Фінансовий та управлінський облік. — К.: ТОВ «Автоінтерсервіс», 1996. — 544 с.
6. *Атамас П.П.* Управлінський облік: Навчальний посібник. — Д.; К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 440 с.
7. *Сопко В.В.* Бухгалтерський облік: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2000. — 578 с.
8. *Чумаченко М.Г.* Управлінський облік потребує підтримки / М.Г. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. — 2003. — № 5. — С. 3—7.
9. *Нападівська Л.В.* Управлінський облік: Монографія. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. — 450 с.
10. *Писаренко Т.М., Букало Н.А.* Управлінський облік: сутність, зміст та принципи ведення // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 1. — Т.2. — С. 136—140.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2012 р.

УДК 657.1:004

Л.А. Ніколенко, канд. екон. наук, доцент
кафедри бухгалтерського обліку,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ

АННОТАЦІЯ. В статті проаналізовані проблеми розвитку учетних інформаційних систем і створення єдиного інформаційного пространства на основі учетної інформації господарюючих об'єктів.